

МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЯАМ  
АНАГААХЫН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ҮНДЭСНИЙ ИХ СУРГУУЛЬ

Гэндэнгийн Ганширмэн

**ЭМНЭЛЭГТ ХЭВТЭН ЭМЧЛҮҮЛЭГЧДЭЭС ЭМИЙН ЭМЧИЛГЭЭНД  
ГАРГАСАН ЗАРДЛЫГ СУДАЛСАН ДҮН**

(Улсын эмнэлгийн жишээн дээр)

**Эрдэм шинжилгээний ажлын удирдагч:**

Эм зүйн ухааны доктор С.Мөнхбат

**Эрдэм шинжилгээний ажлын зөвлөх:**

Эм зүйн ухааны доктор, профессор Р.Цэрэнлхагва

**Эрдэм шинжилгээний ажлын шүүмжлэгч:**

Эм зүйн ухааны доктор Р.Мөнхцэцэг

Улаанбаатар хот

2015 он

## ГАРЧИГ

|                                                                                                           |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ.....                                                                             | 5  |
| ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ.....                                                                                  | 6  |
| ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ.....                                                                                     | 7  |
| БҮЛЭГ 1 . УДИРТГАЛ.....                                                                                   | 8  |
| 1.1 Судалгааны ажлын үндэслэл.....                                                                        | 8  |
| 1.2 Судалгааны ажлын зорилго, зорилт.....                                                                 | 9  |
| 1.3 Судалгааны ажлын шинэлэг тал.....                                                                     | 10 |
| 1.4 Судалгааны ажлын практик ач холбогдол.....                                                            | 10 |
| 1.5 Хамгаалахаар дэвшүүлж буй асуудлууд.....                                                              | 10 |
| 1.6 Судалгааны ажлын үр дүнг хэлэлцүүлсэн байдал.....                                                     | 10 |
| 1.7 Судалгааны ажлын сэдвээр хэвлэн нийтлүүлсэн бүтээл.....                                               | 11 |
| 1.8 Судалгааны ажлын ёс зүй.....                                                                          | 12 |
| 1.9 Судалгааны ажлын бүтэц хэмжээ .....                                                                   | 12 |
| БҮЛЭГ 2. ХЭВЛЭЛИЙН ТОЙМ.....                                                                              | 13 |
| 2.1. Дэлхийн орнуудад эдийн засагт эрүүл мэндэд зарцуулах зардлын үзүүлж буй нөлөөлөл .....               | 13 |
| 2.2. Эрүүл мэндийн салбарын нөөцийн хуваарилалт: Олон улсын баримталж буй чиг хандлага ба Монгол улс..... | 13 |
| 2.3. Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ.....                                                                     | 15 |
| 2.4. Монгол улсын эрүүл мэндийн санхүүжилтийн байдал.....                                                 | 17 |
| 2.5. Эрүүл мэндийн салбарын зардал ба зардлыг санхүүжүүлэх эх үүсвэр..                                    | 18 |
| 2.6. Эрүүл мэндийн зардлын хуваарилалт .....                                                              | 18 |
| 2.7. Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний багц ба эрүүл мэндийн даатгалын хамрагдалт.....                   | 19 |
| 2.8. Даатгуулагчийн тусламж, үйлчилгээний зардлын төлбөр .....                                            | 20 |
| 2.9. Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний бүх нийтийн хамрагдалт.....                                       | 23 |
| 2.10. Эмийн талаар төрөөс баримтлах бодлого .....                                                         | 24 |
| 2.11. Хэвтүүлэн эмчлэх тусламж үйлчилгээний төлбөрийн арга, санхүүжүүлэх зарчим.....                      | 27 |
| 2.12. Зардлын буюу өвчлөлтэй холбогдсон зардлуудын судалгаа.....                                          | 28 |
| 2.13. Шууд зардлын судалгаанд ашиглагддаг ганцаарчилж баримжаалах арга .....                              | 30 |
| 2.14. Зардлыг ангилан шинжлэхийн ач холбогдол.....                                                        | 32 |

|                                                                                                                                       |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| БҮЛЭГ 3. СУДАЛГААНЫ ХЭРЭГЛЭГДЭХҮҮН АРГА ЗҮЙ.....                                                                                      | 34 |
| 3.1 Судалгааны загвар.....                                                                                                            | 34 |
| 3.2. Судалгааны материал.....                                                                                                         | 34 |
| 3.3 Судалгааны материал цуглуулах аргууд.....                                                                                         | 36 |
| 3.4. Зардлыг дээрээс доош хуваарилах буюу үйлдэлд суурилсан өртөг тооцох арга .....                                                   | 37 |
| 3.5. Үр дүнгийн боловсруулалт.....                                                                                                    | 39 |
| 3.6. Урьдчилсан судалгаа.....                                                                                                         | 39 |
| 3.7. Судалгаанд оруулсан шалгуур болон хассан шалгуур.....                                                                            | 39 |
| БҮЛЭГ 4. СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН .....                                                                                                      | 39 |
| 4.1. Судалгаанд оролцогчдын ерөнхий үзүүлэлт: .....                                                                                   | 40 |
| 4.2. Эмнэлгээс хэвтэн эмчлүүлж буй үйлчлүүлэгчийн эмчилгээ оношилгоонд зарцуулсан зардлыг судалсан дүн:.....                          | 42 |
| 4.3. Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэгчдээс эмчлүүлэх хугацаанд зарцуулсан зардлыг судалсан дүн.....                                          | 48 |
| 4.4. Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэх хугацаанд эмчилгээ оношилгоонд зардал гаргасан шалтгааныг хэвтэн эмчлүүлэгчдээс тодруулсан үр дүн..... | 56 |
| БҮЛЭГ 5. ХЭЛЦЭМЖ.....                                                                                                                 | 58 |
| БҮЛЭГ 6. ДҮГНЭЛТ.....                                                                                                                 | 70 |
| БҮЛЭГ 7. ЗӨВЛӨМЖ.....                                                                                                                 | 71 |
| НОМ ЗҮЙ.....                                                                                                                          | 72 |
| ТАЛАРХАЛ .....                                                                                                                        | 76 |
| ХАВСРАЛТ .....                                                                                                                        | 77 |

## **БҮЛЭГ 1. УДИРТГАЛ**

### **1.1. Судалгааны ажлын үндэслэл**

Жил бүр манай гаригийн 150 сая хүн эрүүл мэндийн тусламж авах үедээ хувиасаа шууд төлбөр төлж, үүнээс үүдэн санхүүгийн дарамтад ордог бөгөөд тэдний 100 сая нь ядуурч байгаа талаар Дэлхийн Эрүүл Мэндийн байгууллагын 2010 оны илтгэлд онцлон тэмдэглэж, бүх нийтийг эрүүл мэндийн тусламжид хамруулан, эрүүл мэндтэй холбоотой санхүүгийн эрсдэлээс хамгаалахыг зөвлөсөн байна.<sup>1</sup>

Дэлхийн даяарчлалын өнөө үед зарим халдварт өвчин, халдварт бус өвчнөөр өвчлөгсдийн тоо нэмэгдэж хүн амын эрүүл мэнд болон нийгэм эдийн засгийн хөгжилд ихээхэн нөлөөлж байгаа нь нийгмийн эрүүл мэндийн төдийгүй санхүүжилтийн тулгамдсан асуудал болж байна.<sup>1</sup> Нийт хүн амын эрүүл мэндийг сайжруулахын тулд бүх нийтийг эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээнд хамруулах, чанартай эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг хүн амд хүртээмжтэй хүргэх асуудал нь ДЭМБ-ын Ази Номхон Далайн Баруун Бүс болон Зүүн Өмнөд Азийн Бүсийн орнуудын дунд хүлээн зөвшөөрөгдсөн зорилго юм.<sup>2</sup>

ДЭМБ-ын Ази Номхон Далайн Бүсийн "Эрүүл мэндийн санхүүжилтийн стратеги" бодлогын баримт бичигт хувь хүний зүгээс гарах зардлын хэмжээ эрүүл мэндийн зардлын 30 хувиас дээш байгаа тохиолдолд бүх нийтийг хамарсан тусламж, үйлчилгээг хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй байгааг дурджээ.<sup>1,2</sup>

Эрүүл мэндийн тусламж авах үедээ төлж байгаа шууд төлбөрийн хэмжээ эрүүл мэндийн нийт зардлын 15-20%-ийг эзэлж байвал түүний улмаас санхүүгийн дарамтад орох магадлал харьцангуй бага байдаг гэж үздэг.<sup>3</sup>

Манай орны хувьд хувь хүн, өрхийн шууд төлж байгаа төлбөрийн хэмжээ улам бүр нэмэгдэж, эрүүл мэндийн нийт зардлын 41%-ийг эзэлж байгаа нь ихээхэн анхаарал татаж байна.<sup>4</sup>

ДЭМБ-ын 2010 оны илтгэлд эрүүл мэндийн салбарын үйл ажиллагааны үр ашгийг бууруулж байгаа тэргүүлэх 10 шалтгааныг тодорхойлоход 3 нь эмийн бодлого, үнийн хяналт, зохицуулалт, хэрэглээтэй холбоотой байв. Уг илтгэлд эрүүл мэндийн салбар нөөцийнхөө 20-40%-ийг үр ашиггүй зарцуулж байгааг дурдаад зөвхөн эмийн шаардлагагүй зардлын хэмжээг багасгаж, хэрэглээг оновчтой болгон чанарыг хянаснаар зардлын 5%-ийг хэмнэж чадахыг зөвлөжээ.<sup>1</sup> Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд "эрүүл мэндийн тусламж,

үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллага даатгуулагчийн хэвтэн эмчлүүлэх үед зайлшгүй шаардлагаар өвчний түүхэнд бичигдсэн эм, тариаг өөрөөр нь олуулж хэрэглэсэн бол уг эм, тарианы үнийг зах зээлийн дундаж үнээр тооцон даатгуулагчид эргүүлэн олгоно” гэж заасан байдаг.<sup>5</sup>

Монгол улсын “Эмийн талаар төрөөс баримтлах бодлого”-ын үндсэн зорилгод заахдаа: “Хүн ам, эрүүл мэндийн байгууллага, мал эмнэлгийг эмчилгээний өндөр идэвхтэй, аюулгүй, чанарын баталгаатай, боломжийн үнэтэй эмээр тасралтгүй, жигд, хүртээмжтэй хангаж, түүний зохистой хэрэглээг төлөвшүүлэх нь Монгол Улсын эмийн талаар төрөөс баримтлах бодлогын зорилго мөн” хэмээн заасан байдаг. Мөн “Эмийн талаар төрөөс баримтлах бодлогыг хэрэгжүүлэхэд тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлон шийдвэрлэж, гүйцэтгэлийг үнэлэх, эмийн талаар төрөөс баримтлах бодлогын эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээнд үзүүлж байгаа нөлөө, эмийн зохистой хэрэглээ, эмийн эмчилгээний эдийн засгийн үр ашгийг тооцох үйл ажиллагааны судалгааг өргөжүүлнэ. Судалгаа, шинжилгээний ажлын үр дүнг практикт нэвтрүүлж, шийдвэр гаргахад өргөн ашиглана” гэж заасан байдаг.<sup>6</sup>

Манай улсын хувьд эмнэлгийн байгууллагаас үйлчлүүлэгчдээ зарцуулсан нийт зардлыг зарим эмнэлгүүд дээр судалсан хэвий ч хэвтэн эмчлүүлэгчдийн үйлчлүүлэх хугацаанд эмчилгээ оношилгоонд хувиасаа зарцуулсан зардлыг тооцон үзсэн ажил ховор байгаа нь энэхүү судалгаа явуулах үндэслэл боллоо.

## **1.2. Судалгааны ажлын зорилго, зорилтууд**

### **Судалгааны ажлын зорилго**

Бидний судалгааны ажлын зорилго нь эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлсэн үйлчлүүлэгчийн эмийн эмчилгээнд хувиасаа төлж буй зардлыг тооцон шалтгаан нөхцөлийг тодорхойлоход оршино.

### **Судалгааны ажлын зорилт**

Энэхүү зорилгодоо хүрэхийн тулд доорх зорилтуудыг дэвшүүлсэн болно.

1. Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэгчдийн эмийн эмчилгээ, лабораторийн шинжилгээ, багажит оношлуурт эмнэлгээс зарцуулж буй зардлыг судлах
2. Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэгчдийн хувиасаа эмийн эмчилгээнд зарцуулж буй зардлыг судлах
3. Хэвтэн эмчлүүлсэн үйлчлүүлэгчийн хувиасаа гаргаж буй эмийн эмчилгээ, шинжилгээ, оношилгооны зардлын шалтгааныг тогтоох

### **1.3. Судалгааны ажлын шинэлэг тал**

1. Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлж байгаа үйлчлүүлэгчид зарцуулж байгаа эмийн эмчилгээний зардлыг хоёр болон гуравдугаар шатлалын эмнэлгүүдэд судалж, хувиасаа эмийн эмчилгээнд зарцуулсан зардлын шалтгаан, хүчин зүйлүүдийг тогтоосон нь шинэлэг тал болно.

### **1.4. Судалгааны ажлын шинжлэх ухааны болон практик ач холбогдол**

1. Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлсэн үйлчлүүлэгчийн эмийн эмчилгээнд хувиасаа төлж буй зардлыг тооцсоноор: Хувиасаа эм гаргаж буй шалтгаан нөхцөлийг судлан тогтоож эмийн хангалт нийлүүлэлтийг хянах, хувь хүн болон өрх гэрт учрах эдийн засгийн дарамтыг бууруулах нь энэхүү судалгааны ажлын практик ач холбогдол болно.

### **1.5. Хамгаалахаар дэвшүүлж буй асуудал**

1. Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэх хугацаанд эмийн эмчилгээнд хувь хүнээс гаргаж буй зардлыг судалж, нөхцөл байдалд үнэлэлт дүгнэлт өгсөн нь хамгаалахаар дэвшүүлж буй асуудал болно.

### **1.6. Судалгааны үр дүнг хэлэлцүүлсэн байдал**

1. ЭМШУИС-ийн Эм зүйн сургуулийн Эм зүйн албаны зохион байгуулалт, Эмийн технологийн тэнхимийн 2012 оны 11 сарын 23-ны хурлаар судалгааны ажлын сэдэв, арга аргачлалыг батлуулсан. (Хурлын тэмдэглэл №22)
2. Эрүүл Мэндийн Яам, Анагаах ухааны ёс зүйн хяналтын хорооны 2013 оны 2 дугаар сарын 08-ны хурлаар судалгааны ажлын ёс зүйн асуудлыг хэлэлцүүлсэн. (Анагаах ухааны ёс зүйн хяналтын хорооны тогтоол №1)
3. ЭМШУИС-ийн Эм зүйн сургуулийн Эм зүйн албаны зохион байгуулалт, Эмийн технологийн тэнхимийн 2014 оны 03 сарын 21-ны хурлаар судалгааны ажлын явцыг хэлэлцүүлсэн. (Хурлын тэмдэглэл №04\14)
4. АШУҮИС-ийн Ёс зүйн хяналтын хорооны 2014 оны 5 дугаар сарын 23-ний хурлаар ёс зүйн дүгнэлт гаргуулсан. (Хурлын тэмдэглэл №14-12\2A)
5. АШУҮИС-ийн Эм зүй, Био-Анагаахын сургуулийн Эмнэл зүйн эм зүй, зохион байгуулалтын тэнхимийн 2015 оны 03 сарын 31-ны хурлаар судалгааны ажлын явцыг хэлэлцүүлэв. (Хурлын тэмдэглэл №7\15)
6. АШУҮИС-ийн Эм зүйн салбарын 2015 оны 04 сарын 28-ны хурлаар судалгааны ажлын явцыг хэлэлцүүлэв. (Хурлын тэмдэглэл №1)

## **1.7. Судалгааны ажлын сэдвээр хэвлэн нийтлүүлсэн бүтээл**

### **Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, хураангуй**

1. Ганширмэн Г, Мөнхбат С, Цэрэнлхагва Р. "Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэгчдийн хувиасаа зарцуулсан эмчилгээ, оношилгооны зардлыг тооцон шалтгааныг судалсан дүн" Эм зүйн сэтгүүл; 2015 он 6 сар
2. Ганширмэн Г, Мөнхбат С, Цэрэнлхагва Р. "Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлж буй хувь хүний өрхийн төлсөн шууд зардлын судалгаа" Innovation сэтгүүл; 2015 он 6 сар

### **Эрдэм шинжилгээний хурлын илтгэл**

1. Ганширмэн Г, Мөнхбат С. "Эмнэлгийн байгууллагад хэвтэн эмчлүүлэгсдийн эмийн эмчилгээний зардлыг тооцох нь" Монгол улсын эм зүйн байгууллагуудын хөгжил, чиг хандлага сэдэвт Олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурал; 2013. х. 86-92.
2. Ганширмэн Г, Мөнхбат С. "Эмнэлгийн байгууллагад хэвтэн эмчлүүлэгсдийн эмийн үйлчилгээний зарим зардлыг тооцох нь" Бүс нутгийн хөгжил: өрсөлдөх чадвар, нөөц боломж, чиг хандлага сэдэвт Олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурал; 2014. х. 108-117.
3. Ганширмэн Г. "Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэгчдийн зарим зардлыг тооцох нь" ЭМШУИС-ийн Говь-Алтай салбар сургуулийн "Анагаах ухааны боловсролд тулгамдсан асуудал" эрдэм шинжилгээний хурал; 2014. х.34-43.
4. Ганширмэн Г, Балжинням П, Төмөрхуяг Г. "Говь-Алтай аймгийн 2-р шатлалын эмнэлэг болон хувийн эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэх хугацаанд үйлчлүүлэгчээс зарцуулсан зарим зардлыг тооцох нь" ЭМШУИС-ийн Говь-Алтай салбар сургуулийн "Анагаах ухааны боловсролд тулгамдсан асуудал" эрдэм шинжилгээний хурал; 2014. х. 89-95.
5. 2014 оны 09 сарын 13-ны Төрийн албан хаагч залуучуудын "Алтайн хөгжилд бидний оролцоо" эрдэм шинжилгээний бага хурлаар хэлэлцүүлэв.
6. Ганширмэн Г, Балжинням П, Төмөрхуяг Г. " Говь-Алтай аймгийн 2-р шатлалын эмнэлэг болон хувийн эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэх хугацаанд үйлчлүүлэгчээс зарцуулсан зарим зардлыг тооцох нь " DISCOVERY 2014. The 7 th national forum of Mongolian medical students; 2014. х. 31-32.

7. Ганширмэн Г, Мөнхбат С, Цэрэнлхагва Р. “Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлж буй хувь хүний өрхийн төлсөн шууд зардлын судалгаа” АШУҮИС-ийн багш нарын Эрдмийн чуулган 57”-ийн Эм зүй, Био-Анагаахын сургуулийн салбар эрдмийн чуулган; 2015. х. 105
8. Ганширмэн Г, Мөнхбат С, Цэрэнлхагва Р. “2 болон 3-аар шатлалын эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэгчид эмнэлгээс зарцуулсан зарим зардлыг тооцох нь” АШУҮИС-ийн багш нарын Эрдмийн чуулган 57”-ийн Сувилахуй, Анагаах ухааны боловсрол судлал 2015 эрдмийн чуулган; 2015. х. 37-39
9. Ганширмэн Г, Мөнхбат С, Цэрэнлхагва Р. “Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлж буй хувь хүний өрхийн төлсөн шууд зардлын судалгаа” АШУҮИС-ийн багш нарын Эрдмийн чуулган 57-ийн Сувилахуй, Анагаах ухааны боловсрол судлал 2015 эрдмийн чуулган; 2015. х. 85-88

#### **1.8. Судалгааны ажлын ёс зүй**

1. Эрүүл Мэндийн Яам, Анагаах ухааны ёс зүйн хяналтын хорооны 2013 оны 2 дугаар сарын 08-ны хурлаар судалгааны ажлын ёс зүйн асуудлыг хэлэлцүүлсэн. (Анагаах ухааны ёс зүйн хяналтын хорооны тогтоол №1)
2. АШУҮИС-ийн Ёс зүйн хяналтын хорооны 2014 оны 5 дугаар сарын 23-ний хурлаар ёс зүйн дүгнэлт гаргуулсан. (Хурлын тэмдэглэл №14-12\2А)

#### **1.9. Судалгааны ажлын бүтэц хэмжээ**

Нэг сэдэвт зохиол 7 бүлэг, 82 хуудас, 11 зураг, 20 хүснэгтэй, удиртгал, хэвлэлийн тойм, судалгааны хэрэглэгдэхүүн ба арга зүй, үр дүн, хэлцэмж, дүгнэлт, практик зөвлөмж, ишлэл авсан ном зүй, талархал, хавсралт зэргээс бүрдэнэ.



## Ном зүй

1. ДЭМБ. Дэлхийн эрүүл мэндийн илтгэл 2010 [ишлэл авсан огноо 2012 11 сар 20]. Мэдээллийн эх үүсвэр: [http://www.who.int/gho/publications/. p.103-106](http://www.who.int/gho/publications/.p.103-106)
2. ДЭМБ. Ази Номхон Далайн Бүсийн Эрүүл Мэндийн Санхүүжилтийн Стратеги 2010-2015: 9-19. Манила. 2010. Х. 35-59
3. ДЭМБ. Дэлхийн эрүүл мэндийн зардлын атлас, 2012. Х. 26-53
4. ДЭМБ, ЭМЯ. Монгол улс дахь эрүүл мэндийн төлбөртэй үйлчилгээ ба санхүүгийн аюулд оруулахуйц зардлын байдал, 2011. Х. 14-45
5. Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль [ишлэл авсан огноо 2015 04 сар 8]. Мэдээллийн эх үүсвэр: <http://www.legalinfo.mn/law/show/>
6. Эмийн талаар төрөөс баримтлах бодлого; 2014. [ишлэл авсан огноо 2015 3 сар 19]. Мэдээллийн эх үүсвэр: <http://www.parliament.mn/laws/projects/358>
7. William Hsiao and Peters Heller. What should macro economists know about Health care Policy. 2007. p. 19-86
8. WHO. Дэлхийн эрүүл мэндийн статистик: [ишлэл авсан огноо 2012 11 сар 21]. Мэдээллийн эх үүсвэр: [http://www.who.int/gho/publications/world\\_health\\_statistics/](http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/)
9. Pablo Gottret, Georg Schieber. "Health financing revisited" The World Bank, Washington DC; 2006 p. 34-42
10. Нээлттэй нийгэм форум "Монгол улсын эрүүл мэнд санхүүгийн тогтолцоо" салбарын тойм. 2008. Х. 15-91
11. Засгийн газрын хэрэгжүүлэх агентлаг, Эрүүл мэндийн газар. Эрүүл мэндийн үзүүлэлт; 2011, 2012, 2013. х. 33-45
12. Төсвийн тухай хууль. Улаанбаатар хот. 2011. [ишлэл авсан огноо 2013 05 сар 24]. Мэдээллийн эх үүсвэр: <http://www.legalinfo.mn/law/details/>
13. WHO. Country Cooperation strategy for Mongolia 2010-2015 World Health Organization; 2010. p. 67-104
14. ДЭМБ, ЭМЯ. "Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний бүх нийтийн хамрал ба эрүүл мэндийн санхүүжилт" баримтын хуудас 2012.р 2-7
15. WHO, World health statistics, 2013; [ишлэл авсан огноо 2015 03 сар 22]. Мэдээллийн эх үүсвэр: [http://www.who.int/gho/publications/world\\_health\\_statistics/2013/en/](http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/2013/en/) p. 106-225
16. Мөнхдэлгэр Ч, Энхжаргал Д, Дүнгэрдорж Д, Цэрэнлхагва Р Эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэгсдийг эмээр эмчлэх зардал, түүнийг санхүүжилтэд хийсэн судалгаа. Монгол улсын эм зүйн байгууллагуудын хөгжил, чиг хандлага" Олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурлын эмхэтгэл. Улаанбаатар хот. 2013. Х. 34-39
17. Эрүүл мэндийн даатгалтай холбоотой зарим асуулт хариулт [ишлэл авсан огноо 2014 03 сар 15]. Мэдээллийн эх үүсвэр: <http://www.ndaatgal.mn/bh>
18. "Эмнэлгийн тоног төхөөрөмж хуваарилах тухай. Эрүүл мэндийн сайдын тушаалууд № 277 [ишлэл авсан огноо 2014 08 сар 20]. Мэдээллийн эх үүсвэр: <http://www.orkhon.moh.mn/saidiintushaal/ems%202014-08tushaal.pdf>
19. МНЭММН "Иргэдийн эрүүл мэндийн даатгалын талаарх мэдлэг хандлага, хүлээлт" судалгааны тайлан; 2013. Х. 17-28

20. ЭМЯ “Монгол улсын санхүүжилтын шинэ загвар” эрүүл мэндийн салбарын хөгжил-3 төсөл. Улаанбаатар 2010. Х. 9-58
21. ҮСХ ба Дэлхийн банк; “Монгол улсын ядуурлын шинж төрх” Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгааны үндсэн тайлан 2007-2008, Монгол улс 2009, Х. 123-124
22. Дэнсмаа Б; Хоёрдогч, гуравдагч шатлалын эмнэлгийн зарим тусламж үйлчилгээний өртгийг тооцох нь. Нийгмийн эрүүл мэндийн магистрийн зэрэг горилсон нэг сэдэвт бүтээл; 2010. Х. 14-52
23. Moreno-Serra R; Smith P. Does progress towards universal health coverage improve population health coverage improve population health Lancet. 2012; 380: 917-923. [Pubmed]
24. Батхуяг П. Монгол улсын зайлшгүй шаардлагатай эмийн лавлах. Улаанбаатар 2005. х.5-18
25. Зайлшгүй шаардлагатай эмийн жагсаалт ЭМЯ. УБ. 2014 он х. 5-38
26. Эрүүл мэндийн сайдын “Сангийн хөрөнгө хуваарилалт батлах тухай” тушаал 2012 оны №11
27. ЭМЯ, ДЭМБ. Монгол улсад зонхилон тохиолдох өвчний оношлогоо, эмчилгээний удирдамж. Улаанбаатар: 2005. х. 37-52
28. Д.Чимэддагва. “Монгол улсын эмийн зардлын асуудлууд” Эм зүйн шинжлэх ухааны магистрын зэрэг горилсон бүтээл, 2012 он х. 23-26
29. ДЭМБ, ЭМЯ. Аймаг, дүүргийн эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний өртгийн судалгаа. Улаанбаатар хот 2011 х. 23-25
30. МУЗГ, ЭМЯ “ Эрүүл мэндийн салбарын суурь шинэчлэл” «Хариуцлага, хяналтыг сайжруулах жил- 2013» Улаанбаатар хот; 2013. Х.12-20
31. Нандакумар А К, Цолмонгэрэл Ц, Булгамчимэг Б; Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ\ бүтээгдэхүүний өртөг тооцох. Гарын авлага. ЭМЯ, АХБ.2005 х. 12-36
32. Дэнсмаа.Ж “Эрүүл мэндийн байгууллагын тусламж, үйлчилгээний зардлын бүртгэл, өртөг тооцоололт” Улаанбаатар; 2013. Х. 22-45
33. Анармаа Б. “Эрүүл мэндийн байгууллагын бүтээгдэхүүн үйлчилгээний өртөг тооцоололт зардлын бүртгэл” Эдийн засгийн ухааны магистрын зэрэг горилсон нэг сэдэвт бүтээл; 2009. Х. 16-25
34. Буджав.Л, Батаа.Т: Эрүүл мэндийн эдийн засгийн асуудлууд. Улаанбаатар.2011 Х. 45-62
35. Батболд Ч; Артерын даралт ихсэх өвчний үеийн эдийн засгийн зарим асуудал. Анагаах ухааны магистрын зэрэг горилсон нэг сэдэвт бүтээл. 2011. Х. 17-34
36. ЭМЯ, АХБ “Улаанбаатар хотын эмзэг бүлгийн хүн амын эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах төсөл” Улаанбаатар; 2010 х.34-46
37. Эрүүл мэндийн хөгжлийн төв. Эрүүл мэндийн салбар дах албан бус төлбөрийн судалгаа 2013. Х. 312-322
38. The illness costs of Air pollution 2005-2026: 7-9. Health and Economic Damage Estimates. Ontario Medical Association. 2005 p. 21



39. ДЭМБ “Зүүн өмнөд болон номхон далайн бүсийн орнуудын эрүүл мэндийн санхүүжилтын стратеги”. 2005. Х. 27-56
40. ЭМЯ. “Эрүүл мэндийн даатгалын хөгжлийн урт хугацааны стратеги 2013-2022”, Улаанбаатар 2013. Х.3-42 [ишлэл авсан огноо 2015 04 сар 30].
41. ЗГХА. “Эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих ядуурлыг бууруулах стратегийн баримт бичиг” Улаанбаатар, 2003
42. Drummond M, Sculpher M, Torrance GM, O'Brien BJ, Stoddard GL. Methods for the economic evaluation in health care. Third edition. Oxford University Press. 2005. P. 32-37
43. Jeffrey D, Sachs, “Macro economics and health” Report of the Commission Macro economics and Health, 2001.p. 34
44. С.Мөнхбат. “Артерийн даралт бууруулах эмийн эдийн засгийн шинжилгээ” Эм зүйн ухааны докторын зэрэг горилсон бүтээл, Улаанбаатар: Эрүүл Мэндийн Шинжлэх Ухааны Их Сургууль; 2010. Х. 16-25
45. ДЭМБ, ЭМЯ. “Эмийн зохистой хэрэглээг төлөвшүүлэх” мэдээлэл, сургалт сурталчилгааны удирдамж; 2010. Х.28-34
46. ДЭМБ, Эрүүл мэндийн судалгааны арга зүй .Улаанбаатар 2011. Х.34-40
47. Жадамбаа.Б. Чимэдлхам.Ц. Судалгааны арга зүй. Улаанбаатар.2011.Х.45-68
48. ДЭМБ, Эрүүл мэндийн статистик .Женев хот; 2011. [ишлэл авсан огноо 2013 02 сар 09]. Мэдээллийн эх үүсвэр:  
[http://www.who.int/gho/publications/world\\_health\\_statistics/](http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/)
49. Жавхланбаяр Д. Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний өртгийн тооцоо эрүүл мэндийн даатгалын төлбөрт нөлөөлөх нь. Нийгмийн эрүүл мэндийн магистрын зэрэг горилсон нэг сэдэвт бүтээл; 2010. Х. 15-23
50. Цэрэнлхагва Р, Баясгалан Б. Эмийг зохистой хэрэглэхэд эмнэлгийн мэргэжилтний анхаарах зарим асуудлууд. Улаанбаатар: Эрхэс хэвлэлийн газар; 2004. х. 31-43
51. Г. Эрдэнэцэцэг. Клиник эм зүйн үйлчилгээ. Улаанбаатар: 2006. Х. 18-34
52. Өвчний олон улсын ангилал. 10-р хэвлэл. 1-р боть. ДЭМБ. 1996. Х.16-78
53. Томас Е Гетзен. Эрүүл мэндийн эдийн засаг, Улаанбаатар: 2006. х. 54-60
54. С.Мөнхбат. Улаанбаатар хотын зарим эмнэлэгт уушгины үрэвслээр эмчлэгдсэн өвчтөний нянгийн эсрэг эмийн бодит хэрэглээнд хийсэн судалгаа. Эм зүйн ухааны магистрын зэрэг горилох нэг сэдэвт бүтээл. Улаанбаатар: Эрүүл Мэндийн Шинжлэх Ухааны Их Сургууль; 2003. Х. 18-28
55. Түүвэрлэлтийн арга зүй. МУИС, ЭЗС, Хүн Амын Сургалт Судалгааны Төв. Улаанбаатар: 2004. х. 7-16
56. Монгол Улсын Эм зүйн салбар үнэлгээний тайлан III. 2010. х.13.
57. Approaching health financing policy in the WHO European Region, WHO, 2006
58. П.Нямдаваа “Нийгмийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудал” Улаанбаатар, 2004. Х.47
59. Thomas E.Getzen, “Health economics Fundamentals and flow of Funds”. 2004.p.21
60. A.J.Gulyer, J.P, Newhouse, " Handbook of health economics" 2000
61. "An International Assessment of health Care Financing" Lessons for Developing Countries, The World bank, Washington DC, 1995.p.29

62. ЗГ. Амьдралын буруу хэвшлээс үүдэлтэй өвчнөөс сэргийлэх, хянах үндэсний хоёр дах хөтөлбөр. Засгийн газрын 2014 оны 34 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралт
63. АХБ “Эмнэлэгт хэвтэлтийн талаарх үнэлгээ” ЭМСХ-2 тайлан, Монгол улс; 2007. Х. 8-16
64. ЭМЯ, АХБ “Ядуурлыг бууруулах ба Нийгмийн стратегийн хураангуй” (хавсралт 9), Улаанбаатар, 2010.х.39
65. Senior Policy Seminar on Health sector Reform and Sustainable Financing Asia Pacific Region, Kuala Lumpur, 2001 p. 14-7
66. ДЭМБ, ЭМЯ “Монгол улс дахь эрүүл мэндийн тогтолцооны шууд төлбөрийн хүн амд учруулж буй санхүүгийн дарамт” 2010 Х. 41-56
67. Filmer D, Pritchett L. The impact of public spending on health: does money matter? Socl Sci. Med. 1999; 49:1309-1323. [ишлэл авсан огноо 2015 04 сар 20]. [Pubmed]
68. Bokhari F, Gai Y, Gottret P. Government health expenditures and health outcomes. Hlth Econ. 2007; 16: 257-273 [ишлэл авсан огноо 2015 05 сар 02]. [Pubmed]